

УДК 378.013:373.3.011-051]:351.862.2

**СИСТЕМНИЙ ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХОДИ
ЯК МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Н. В. Науменко

**SYSTEMIC AND SYNERGISTIC APPROACHES AS METHODOLOGICAL
FOUNDATIONS FOR TRAINING OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL
TEACHERS TO ORGANIZE A SAFETY-ORIENTED
EDUCATIONAL ENVIRONMENT**

N. Naumenko

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища, актуальність якої визначається на тлі реформування системи освіти в умовах глобалізації, євроінтеграції, демократизації, інтернаціоналізації, інформатизації сучасного суспільства, а також появи нових освітніх викликів і загроз, що спричинені воєнними конфліктами, епідеміями, забрудненням навколишнього середовища, зростанням рівня фізичного, психічного, соціального і духовного нездоров'я підростаючого покоління. Метою статті є висвітлення і обґрунтування системного і синергетичного підходів як методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища. Для реалізації поставленої мети було визначено сутнісні характеристики і значення освітнього середовища для розвитку особистості, що включає об'єктивні аспекти, які виражаються у зовнішніх умовах, факторах, впливах, соціальних структурах, та суб'єктивні аспекти, які виражаються у системі впливів, умов і можливостей для розвитку особистості в соціально-предметному оточенні. Схарактеризовано особливості педагогічної діяльності в умовах реформи Нової української школи. Проаналізовано нормативно-правові документи, що визначають концептуальні засади організації роботи з безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, що регламентують діяльність педагогічних працівників щодо забезпечення здорових і безпечних умов для освітньої діяльності. Наголошено на тому, що методологічними засадами професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища є реалізація системного і синергетичного підходів, що дають можливість розглянути процес професійної підготовки як динамічну систему взаємопов'язаних елементів, на яку буде здійснюватися вплив; системне вивчення складових системи з позицій самоорганізації, відкритості, нелінійності, співтворчості та орієнтації на саморозвиток та з метою набуття ними якісно нових властивостей.

Ключові слова: системний підхід, синергетичний підхід, професійна підготовка, вчитель початкових класів, безпекоорієнтоване освітнє середовище.

The article is devoted to the problem of professional training of the future primary school teachers to organize a safety-oriented educational environment, the relevance of which is determined against the background of reforming the education system in the context of globalization, European integration, democratization, internationalization, informatization of modern society, as well as the

emergence of new educational challenges and threats caused by military conflicts, epidemics, environmental pollution, increasing physical, mental, social and spiritual ill-health of the young people. The purpose of the article is to highlight and substantiate the systemic and synergistic approaches as methodological foundations for the professional training of the future teachers to organize a safety-oriented educational environment. To achieve this goal, the essential characteristics and significance of the educational environment for personal development were determined, which includes objective aspects expressed in external conditions, factors, influences, social structures, and subjective aspects expressed in the system of influences, conditions and opportunities for personal development in the social and subject environment. The features of pedagogical activity in the context of the New Ukrainian School reform are characterized. The regulatory and legal documents defining the conceptual framework for organizing work on the safety of life of the participants in the educational process in institutions and educational institutions regulating the activities of pedagogical staff to ensure healthy and safe conditions for educational activities are analyzed. It is emphasized that the methodological basis for the professional training of the future primary school teachers to organize a safety-oriented educational environment is the implementation of systemic and synergistic approaches that make it possible to consider the process of professional training as a dynamic system of interconnected elements that will be influenced; systematic study of the system components from the standpoint of self-organization, openness, non-linearity, co-creation and focus on self-development and in order to acquire qualitatively new properties.

Keywords: systematic approach, synergistic approach, professional training, primary school teacher, safety-oriented educational environment.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація та демократизація сучасного суспільства, євроінтеграційні процеси, інтернаціоналізація, інформатизація суттєво вплинули на сучасну соціально-політичну, економічну та соціокультурну ситуацію в Україні. Серед іншого, розвиток сучасного українського суспільства відбувається під впливом факторів загрозливого характеру, що позначаються на якості життя, здоров'я та діяльності людини, зокрема, воєнна агресія росії проти України та повномасштабне її вторгнення на територію суверенної української держави, епідемії, суттєві техногенні зміни, забруднення навколишнього середовища, збільшення рівня соціальних хвороб і залежностей, поширення шкідливих звичок серед молодого покоління, зростання рівня фізичного і психічного нездоров'я серед дітей та молоді тощо. На тлі глобальних перетворень, змін та впливів відбулося безліч змін і в освітній галузі: нова філософія освіти та реформа Нової української школи, переоцінка цінностей, поява освітніх закладів нового типу, зміна освітніх пріоритетів, змісту та завдань, впровадження нових педагогічних технологій та підходів до навчання і виховання молоді, зміна критеріїв оцінювання навчальної діяльності учнів тощо. Сьогодні освіта переживає значні перебудови, які підсилюють виклики, спричинені поточною ситуацією в країні: дистанційне навчання та щоденні стреси в умовах війни, масове переселення населення, відсутність електроенергії й зв'язку, руйнація закладів освіти, зниження мотивації до навчання в учнів, комунікативна ізоляція тощо. Все більшої актуальності набувають питання безпеки життєдіяльності та збереження й захисту фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я всіх учасників освітнього процесу, зокрема дітей молодшого шкільного віку через їхню надзвичайну вразливість.

Вирішення проблем, що виникають, виявляється можливим за рахунок організації безпекоорієнтованого освітнього середовища для навчання, виховання і розвитку учнів та підготовки майбутніх учителів до такої діяльності. Ключовим завданням сьогодення виявляється перегляд змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи з урахуванням сучасних викликів, а також проєктування та реалізація моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків, що зумовлює необхідність визначення методологічних підходів до зазначеної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. У статті 3 Конституції України наголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Освіта як ключовий соціальний інститут покликана реалізувати стратегічні цілі держави, що пов'язані із забезпеченням національної безпеки, та є механізмом формування у підростаючого покоління культури безпеки, функціональної грамотності щодо здатності долати існуючі загрози та запобігати викликам, відповідального ставлення до власного здоров'я та проблем безпечної життєдіяльності. На підставі Закону України «Про освіту» (2017) та Закону України «Про охорону праці» (1992) Міністерством освіти і науки України затверджено Положення «Про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти» (2017), яке регламентує діяльність керівників, педагогічних працівників та інших посадових осіб закладів освіти щодо забезпечення здорових і безпечних умов для освітньої діяльності. У 2023 році ухвалено «Концепцію безпеки закладів освіти» на період 2023–2025 р.р., яка відображає комплексне стратегічне бачення організації безпечного освітнього простору в закладах освіти та належних безпечних умов для навчання та викладання (Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти, 2023).

Важливе значення для аналізу безпекоорієнтованого середовища в закладах освіти є характеристика категорій «середовище», «простір», «освітнє середовище», що були і залишаються предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі філософії, педагогіки, психології, соціології, екології тощо. Категорія «середовище» розкривається дослідниками через категорії «простір», «оточення», «умови», які є близькими за своєю суттю, але не синонімічними. У науковій літературі простір характеризується як утворення вищого порядку, яке може містити в собі декілька середовищ. Натомість, середовище, як елемент простору, є сукупністю умов, що сприяють розвитку особистості. Категорія «простір» є предметом детального розгляду філософської науки, яка виокремила в цьому феномені загальні характеристики. Середовище або простір є складною системою, на динамічні зміни якої впливають соціально-педагогічні умови, за рахунок чого відбувається актуалізація особистісного потенціалу суб'єктів, які вступають у взаємодію з системою.

Н. Овчар (2020) освітнє середовище характеризує з об'єктивних (як множину об'єктивних зовнішніх умов, факторів, впливів, соціальних структур для ефективного функціонування освіти) і суб'єктивних (як систему впливів, умов і можливостей для розвитку особистості в соціально-предметному оточенні) позицій (Овчар, 2020, с. 59).

Підходи до визначення сутності професійної підготовки майбутніх учителів визначаються особливостями світоглядної думки на різних етапах розвитку суспільства. Проте, основні вимоги до особистості та професійної підготовки вчителя були представлені ще у працях видатних педагогів: І. Гербарта, А. Дистервега, Я. Коменського, Д. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, А. Макаренка, К. Ушинського, М. Пирогова, В. Сухомлинського та інших, які в основу моделі професійної підготовки вчителя закладали гуманістичні ідеї. Педагоги сучасності, зокрема, К. Авраменко, І. Бех, В. Євдокімов, І. Зязюн, О. Іонова, В. Кремень, В. Лозова, Г. Троцько, Л. Петухова, І. Прокопенко, С. Сисоєва тощо, професійну підготовку майбутнього вчителя розуміють як «...єдність змісту, структури, цілей навчання та виховання студентів, способів реалізації набутих знань, умінь і навичок в роботі з учнями. Професійна підготовка передбачає цілеспрямовану діяльність щодо засвоєння знань студентами, які будуть використані для стимулювання розвитку особистості учня» (Прокопенко, 2018, с. 16).

Сучасна система професійної підготовки майбутніх учителів, на думку дослідників ХХІ століття (О. Безкопильного, Ю. Бойчука, О. Вознюка, В. Гаркушевського, О. Дубасенюк, Н. Калюжної, І. Княжевої, І. Кореневої, В. Кременя, М. Купрієнка, О. Міхеєнка, О. Мехед, В. Прошкіна, П. Рибалка, Н. Самойленко, О. Семеніхіної, Г. Ткачук, Г. Турчинової, Л. Хоружої, С. Цвілик, І. Шимкової, М. Ячменик тощо), має бути спрямована на підготовку підростаючого покоління до швидко змінних соціальних та економічних умов життя та співпраці (Безкопильний, 2020). Л. Хомич підкреслює, що метою професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів є формування внутрішнього світу особистості та її фізичного, морального, інтелектуального та естетичного здоров'я (Хомич, 1998).

Згідно концепції Нової української школи, вчитель початкових класів має бути здатним організовувати освітній процес на засадах педагогіки партнерства, принципами якої є повага до особистості учня, доброзичливість і позитивне ставлення, взаємодія на основі діалогу, співпраці, взаємоповаги, партнерства і підтримки. У зв'язку з цим виникає необхідність підготовки нового вчителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини (Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року, 2016).

Разом з цим, питання професійної підготовки майбутніх учителів до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища у педагогічній науці сьогодення потребує ґрунтовного висвітлення з огляду на сучасні освітні виклики, загрози і небезпеки.

Мета статті – розкрити та обґрунтувати системний і синергетичний підходи як методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків.

Виклад основного матеріалу статті. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків, як і будь-які інші педагогічні процеси або явища, є об'єктом вивчення педагогічної методології та потребує визначення та обґрунтування методологічних підходів.

Методологічна категорія «підхід» в наукових дослідженнях застосовується для обґрунтування різних аспектів наукового пізнання, тому має достатньо широке змістове наповнення. Тлумачний словник сучасної української мови (Бусел, 2004) категорію «підхід» визначає як сукупність способів, методів та прийомів, що дозволяють досліднику комплексно розглянути проблему, визначити вплив факторів на об'єкт дослідження, виявити ставлення до нього (Бусел, 2004, с. 969). Л. Карпова визначає категорію «підхід» як основний принцип, що характеризує мету і стратегію дослідження (Карпова, 2019, с. 23).

Якість методології педагогічного дослідження, перш за все, залежить від взаємовідповідності між обраними методологічними підходами і конкретними завданнями, на вирішення яких вони спрямовані. Для обрання методологічних підходів до дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків, важливим є урахування того факту, що його організація т передбачає створення сприятливих, комфортних і безпечних умов для освітньої діяльності молодших школярів. Підґрунтям для вибору методологічних підходів є світоглядне бачення феномену «освіта»; концептуальні засади створення безпечного освітнього середовища, окреслені в нормативних документах; наявність сучасних освітніх викликів, ризиків і загроз; роль вчителя у забезпеченні безпечних і комфортних умов для навчання та праці. Тож доцільним є обґрунтування системного і синергетичного загальнонаукових підходів, що дозволяють всебічно дослідити систему професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків.

Системний підхід у дослідженні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків дозволяє розглянути її з позицій властивостей системи.

Тлумачний словник основних філософських термінів (Петрушенко, 2009) визначає системний підхід як «...як спосіб вивчення характеристик системних об'єктів на основі використання таких категорій, як система, елемент, структура, зв'язок, відношення, зміст, форма, частина, ціле, функція, взаємодія» (Петрушенко, 2009, с. 150).

Системність в освіті, на думку Є. Носенко, В. Короткова та Н. Матюшкіна (2014), полягає, з-поміж іншого, у використанні міжпредметних зв'язків, що дає можливість більш глибоко засвоювати знання, набувати досвіду, формувати світогляд. О. Савченко (2010) системний підхід в освіті визначає через зміни у нормативно-законодавчих документах, фінансуванні та управлінні освітою, що дозволяють урахувувати взаємозв'язки між методологією, методами навчання та контрольними механізмами для особистісного розвитку учнів, розкриття їхнього внутрішнього потенціалу, урахування і задоволення освітніх потреб (Савченко, 2010, с. 7). Ю. Шабанова (2014) розглядає освітню систему як сукупність елементів, що визначають її особливості, зокрема, «...систему знань (про природу, суспільство, техніку, людину, космос), що розкриває природу світу; досвід здійснення відомих для людини способів діяльності; досвід творчої діяльності з розв'язання нових проблем, що забезпечує подальший розвиток культури, науки й суспільства; досвіду ціннісного ставлення до світу» (Шабанова, 2014, с. 36). П. Лузан, І. Сопівник і С. Виговська (2010) описують систему як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють певну цілісність та об'єднані єдиною метою або призначенням. При чому видалення будь-якого одного елемента призводить до зміни системи або взагалі руйнує її.

Таким чином, застосовуючи системний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи для організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків, необхідно виділити елементи цієї системи та зв'язки між ними; основні чинники, що впливають на цю педагогічну систему; а також оцінити місце системи професійної підготовки майбутніх учителів у загальній системі організації освітнього середовища закладу освіти. Важливо виділити окремі елементи системи, на які буде здійснюватися вплив, вивчити процес управління системою, створити систему з ефективнішим функціонуванням і запровадити одержані результати в практику. Це дасть можливість дослідити комплексні зміни в зазначеному процесі, урахувуючи нововведення в діяльність суб'єктів та визначаючи їх взаємозалежність, а також визначити вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. Значення системного підходу у дослідженні процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків полягає у комплексному вивченні всіх його складових.

Інноваційність розвитку сучасної системи освіти полягає у застосуванні синергетичного підходу, в основі якого лежить оптимальне поєднання особистісного, етнокультурного та інформаційно-освітнього середовищ навчальних закладів (Національна стратегія, 2020). В. Кремень наголошує на тому, що «...педагогічна синергетика дає можливість по-новому підійти до розроблення проблем розвитку педагогічних систем і педагогічного процесу, розглядаючи їх насамперед з позиції відкритості, співтворчості та орієнтації на саморозвиток» (Кремень, 2013, с. 4).

В основі Національної стратегії організації безпечного і здорового освітнього середовища лежить усвідомлення людини як цілісної, самоорганізованої, упорядкованої мікросистеми, яка розвивається на основі загальнолюдських

цінностей, ідеалів, загальної культури людства та знаходиться у взаємовідношенні з образами сучасного світу, що визначається принципами синергії і лежить в основі формування Я-концепції у системі «людина – суспільство».

Феномен «синергетика», за визначенням німецького вченого Г. Хакена, означає «співробітництво», суттю якого є узгоджена взаємодія елементів системи для створення її цілісності. Об'єктом вивчення синергетики є складна система, що самоорганізується. У свою чергу, самоорганізація є безповоротним процесом, що в результаті взаємодії підсистем призводить до утворення більш складних структур системи, які характеризуються відкритістю, нелінійністю та нестійкістю (Овчинникова, 2013).

Характеризуючи освітній процес з позицій відкритості, О. Чикурова (2021) пояснила, що його можна «...вважати відкритою системою, оскільки у ньому протікає неперервний процес обміну інформацією (знаннями) між суб'єктами освітньої діяльності (зворотний зв'язок), зміст освіти постійно змінюється відповідно до потреб суспільства, тому виникає ефект нелінійності освітнього процесу і його результату. Результат навчальної діяльності завжди буде мати ймовірнісну оцінку, прогностичний характер. До того ж постійне зростання потоку інформації і обсягу знань, «виводить» систему з рівноваги і змушує її до творення нового порядку» (Чикурова, 2021, с. 24).

Слушною є думка С. Гончаренка про те, що «...у педагогічному процесі явно проявляються взаємодії, які вивчаються синергетикою з її ключовим положенням про відкритий характер будь-якої з соціальних систем – сучасною теорією спільної дії. У залежності від ступеня своєї відкритості системи взаємодіють між собою, причому у формі не лише боротьби протилежностей, яка раніше вважалася єдиним способом розвитку, а й співробітництва» (Гончаренко, 2008, с. 76). Синергетичні процеси в освіті, на думку І. Зязюна, враховують ідеї синергетики під час реалізації дидактичних цілей в процесі управління системою освіти, перегляду на цій основі змісту освіти з подальшим моделюванням і прогнозуванням освітніх систем. Учений вказує на те, що синергетика дозволяє більш глибоко пояснювати психічні процеси, долати психологічні бар'єри та страхи (Зязюн, 2008).

Варто відзначити умовиводи Ю. Козловського про те, що «...жодній відкритій системі не можна нав'язувати спосіб поведінки або розвитку, але можна вибирати і стимулювати один із закладених у конкретних умовах варіантів, розраховуючи не стільки на управлінський, скільки на синергетичний, самокерований процес, а також на несильні впливи, які співпадають з можливим варіантом розвитку» (Козловський, 2012, с. 128).

Установлено, що під час засвоєння знань та формування компетентностей основними напрямками реалізації синергетичного підходу є використання образного і наочного, абстрактного і конкретного, якісного і кількісного, проблемного і репродуктивного у взаємній єдності; оволодіння майбутніми вчителями різноманітними педагогічними методами та технологіями з метою реалізації можливостей для вільного їх вибору в процесі проектування

професійної діяльності; впровадження андрогогічних підходів та елементів акмеологічних технологій в процесі підготовки майбутніх учителів (Чикурова, 2021).

У ході наукового пошуку визначено, що ключовими характеристиками синергетичного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища як складної педагогічної системи, є створення єдиного міжпредметного простору; переважання кооперативних форм взаємодії на засадах рівності, співтворчості, співробітництва, взаємної допомоги, тому як самоорганізація можлива тільки в процесі узгодженого функціонування системи та колективної поведінки частин системи; застосування нелінійного діалогу та прийняття ефективних рішень у ситуації невизначеності; представлення альтернативності вибору, що передбачає збереження цілісності системи при зміні структури; прийняття конструктивних рішень в процесі взаємодії частин системи. Синергетичний підхід передбачає злагоджену взаємодію учасників освітнього процесу на принципах кооперації, що включає непрямі впливи на процес розвитку особистості майбутнього вчителя, забезпечуючи альтернативність та автономність кожної особистості у прийнятті рішень на основі індивідуальних переваг, потреб та інтересів.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що системний підхід дає можливість визначити структуру процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, виокремлюючи в ньому складові елементи, окреслити систему уявлень про освітній процес у вищій школі на основі сучасних освітніх концепцій. Синергетичний підхід дозволяє розглянути освітній процес професійної підготовки майбутніх учителів як процес набуття суб'єктом освітньої діяльності якісно нових властивостей в структурі і в змісті професійної підготовки, в основі якої лежить міжособистісна взаємодія всіх учасників освітнього процесу. Тож, системний і синергетичний підходи як загальнонаукові методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища дозволяють розглядати цей процес як цілісну відкриту систему взаємодіючих елементів (викладачів, здобувачів освіти, органів управління, змісту освіти, форм і методів організації діяльності тощо), які під дією зовнішніх і внутрішніх впливів (освітніх викликів, ризиків, загроз і небезпек) здатні набувати нових властивостей, особистісних характеристик (мотивації, цінностей, знань, умінь, навичок, способів поведінки тощо) та створювати якісно нову систему (безпекоорієнтоване освітнє середовище) на основі врахування механізмів самоорганізації, наявного суб'єктивного досвіду та реалій сьогодення.

Подальших розвідок потребують методологічні підходи на конкретнонауковому рівні (особистісно-орієнтовний, середовищний, культурологічний, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, ноксологічний, ергономічний та еколого-психологічний) до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Безкопильний, О. О. [та ін.]. (2020). *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язберезувальної діяльності в основній школі: теорія та методика*. ЧНУ ім. Б. Хмельницького. https://eprints.cdu.edu.ua/4820/1/monogr_dez.pdf
- Бусел, В. Т. (Ред., Упоряд.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Перун. <https://archive.org/details/velykyislovnyk>
- Гончаренко, С. У. (2008). Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. ДОВ "Вінниця". https://drive.google.com/file/d/1PD_2-DEcYcAfcrtAF9tpHZKNVEu40Za/view
- Зязюн, І. А. (2008). *Філософія педагогічної дії*. Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького.
- Карпова, Л. Г. (2019). *Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей* [Дис. д-ра пед. наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди]. НРАТ. <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0519U001835>
- Козловський, Ю. М. (2012). *Моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект*. Сполном.
- Кремень, В. Г. (2013). Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. *Теорія і практика управління соціальними системами*, (3), 3–19. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/7529>
- Лузан, П. Г., Сопівник, І. В. & Виговська, С. В. (2010). *Основи науково-педагогічних досліджень*. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. https://bahmat.at.ua/MET_NAUK_DOSL/S.VYGOVSJKA_POSIBNYK.pdf
- Носенко, Є., Коротков, В. & Матюшкін, М. (2014). Системний підхід в освіті. *Нова педагогічна думка*, (3), 45–47. http://nbuv.gov.ua/UJRN/.Npd_2014_3_12
- Овчар, Н. (2020). Сенсорна інтерактивна дошка в освітньому середовищі НУШ. *Теорія та методика навчання і виховання*, (1), 56–66. <https://doi.org/10.34142/23128046.2020.49.05>
- Овчинникова, М. В. (2013). Синергетичний підхід як методологічна основа дослідження системи підготовки майбутніх учителів математики до науково-дослідницької діяльності. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, 39(2), 263–271. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39\(2\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39(2)_51)
- Петрушенко, В. (2009). *Тлумачний словник основних філософських термінів*. Львівська Політехніка. <https://librarygo.lpnu.ua/?elbook=tlumachnyj-slovnyk-osnovnyh-filosofskyh-terminiv>
- Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, Наказ Міністерства освіти і науки України № 1669 (2017) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text>
- Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, Указ Президента України № 195/2020 (2020) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
- Про освіту, Закон України № 2145-VIII (2017) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Про охорону праці, Закон України № 2694-XII (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
- Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 301-р (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p#Text>
- Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 988-р (2016) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p#Text>

- Прокопенко, І. Ф. (Ред.). (2018). *Педагогічні технології в підготовці вчителів*. (3-тє вид.). ХНПУ імені Г. С. Сковороди. <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1939>
- Савченко, О. (2010) Системний підхід до модернізації змісту загальної середньої освіти. *Рідна школа*. (1/2), 3–7.
- Хомич, Л. О. (1998). *Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів*. Магістр–S.
- Чикурова, О. (2021). Синергетичний підхід як методологічна основа теорії самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер.: Педагогіка. (2), 24–25. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.2.3>
- Шабанова, Ю. О. (2014). *Системний підхід у вищій школі: Підручник для студентів магістратури за спеціальністю "Педагогіка вищої школи"*. НГУ. <https://filosof.nmu.org.ua/ua/Textbooks/ПІДРУЧНИК.pdf>

REFERENCES

- Bezcopylnyi, O. [et al.]. (2020). *Preparing Future Physical Education Teachers for Health Promoting Activities in Primary School: Theory and Methodology*. Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. https://eprints.cdu.edu.ua/4820/1/monogr_dez.pdf [in Ukrainian].
- Busel., V. (Comp., ed.). (2004). *Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language*. Perun. <https://archive.org/details/velykyislovnyk> [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. (2008). *Pedagogical research: methodological advice to young scientists*. "Vinnytsia". https://drive.google.com/file/d/1PD_2DEcYcAfcrtAF9tpHZKNVEu40Za/view [in Ukrainian].
- Ziazun, I. (2008). *Philosophy of pedagogical action*. Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. [in Ukrainian].
- Karpova, L.G. (2019). *Theoretical and Methodical Basics of Creation of Educational Developmental Environment in Specialized Secondary Education Institutions for Gifted Children*. [Doctor of Pedagogical Sciences dissertation]. H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. [in Ukrainian].
- Kozlovskiy, Yu. (2012). *Modeling the scientific activity of a higher education institution: theoretical and methodological aspect*. Spolom. [in Ukrainian].
- Kremen, V. (2013). Pedagogical synergetics: conceptual and categorical synthesis. *Theory and practice of social systems management*, (3), 3–19. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/7529> [in Ukrainian].
- Luzan, P., Sopivnyk, I. & Vyhovska, S. (2010). *Fundamentals of scientific and pedagogical research*. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. https://bahmat.at.ua/MET_NAUK_DOSL/S.VYGOVSJKA_POSIBNYK.pdf [in Ukrainian].
- Nosenko, Ye., Korotkov, V. & Matiushkin, M. (2014). Systemnyi pidkhid v osviti. [Systematic approach to education. *New pedagogical thought*, (3), 45–47. http://nbuv.gov.ua/UJRN/.Npd_2014_3_12 [in Ukrainian].
- Ovchar, N. (2020). Touch interactive whiteboard in the NUSh educational environment. *Teorija ta metodika navchannja ta vihovannja*, (1), 56–66. <https://doi.org/10.34142/23128046.2020.49.05> [in Ukrainian].
- Ovchynnykova, M. (2013). The synergistic approach as a methodological basis for the study of the system of training future mathematics teachers for research activities. *Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and psychology*, 39(2), 263–271. [in Ukrainian].
- Petrushenko, V. (2009). *Glossary of basic philosophical terms*. Lviv Polytechnic. <https://librarygo.lpnu.ua/?elbook=tlumachnyj-slovnyk-osnovnyh-filosofskyh-terminiv> [in Ukrainian].

**Науменко Н. В. Системний та синергетичний підходи
як методологічні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи
до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища**

- On the approval of the Regulation on the organization of work on occupational health and safety of participants in the educational process in educational institutions and institutions, Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1669 (2017) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text> [in Ukrainian].
- On the National Strategy for Building a Safe and Healthy Educational Environment in a New Ukrainian School, Decree of the President of Ukraine No. 195/2020 (2020) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> [in Ukrainian].
- On education, Law of Ukraine No. 2145-VIII (2017) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- On labor protection, Law of Ukraine No. 2694-XII (1992) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> [in Ukrainian].
- On the approval of the Concept of implementation of state policy in the field of general secondary education reform "New Ukrainian School" for the period until 2029, Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 988-r (2016) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p#Text>
- Prokopenko, I. (Ed.). (2018). Pedagogical technologies in teacher training. (3-d ed.). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1939> [in Ukrainian].
- Savchenko, O. (2010). A systematic approach to modernizing the content of general secondary education. *Ridna shkola*, (1/2), 3–7. [in Ukrainian].
- Khomych, L., (1998). *Professional and pedagogical training of primary school teachers*. Mahistr–S. [in Ukrainian].
- Chykurova, O. (2021). Synergetic approach as a methodological basis of the theory of self-organization of primary school students' educational activity. *The Scientific Issues Of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy*, (2), 24–25. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.2.3> [in Ukrainian].
- Shabanova, Yu. (2014). *Systematic approach in higher education: Textbook for master's students majoring in "Higher Education Pedagogy"*. National Mining University. <https://filosof.nmu.org.ua/ua/Textbooks/ПІДРУЧНИК.pdf> [in Ukrainian].

Відомості про автора

Науменко Наталія Вікторівна

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
Харків, Україна

Naumenko Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor,
Associate Professor at the Department of
Human Health, Rehabilitation and Special
Psychology
H. S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0658-1769>

email: nataliia.naumenko@hnpu.edu.ua